

IMPLIKÁCIA – REGIONÁLNE DISPARITY VS. ABSORPČNÁ SCHOPNOSŤ

Jozef Tvrdoň, Zuzana Kmecová

Národohospodárska fakulta EU v Bratislave, Inštitút regionálneho a komunálneho rozvoja TU v Košiciach
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava; Letná 9, 042 00 Košice
tvrdon@dec.euba.sk; zuzana.kmecova@tuke.sk

ABSTRACT

Numerous analyses of regional disparity of chosen indicators on regional level show the differentiated development levels, markedly so in the socio-economic sphere. Those differences are due to several factors. Absorption capacity is referred to as the ability of a country to plan as well as implement support programs. In connection with the implementation of EU regional policy it is evident, that state support is directly connected with effective implementation of structural funding. Indicators of regional disparity evoke the need to improve the ability to receive support and conversely low regional absorption capacity can lead to increased regional disparity. The proposed recommendations to increase regional absorption capacity are aimed to solve the identified problems as well as to provide solutions for in the field implementation. The goal of the article is to examine the causal connections between regional disparity and absorption capacity.

KEY WORDS

regional disparity, absorption capacity, economic output, regional GDP, regionalization, endogenic development.

1. Východiská príspevku

Regionálne disparity a absorpčná schopnosť ako zaužívané regionálne pojmy sú predmetom skúmania mnohých výskumov a štúdií. Ich problematika sa skúma na úrovni národnej, regionálnej, ale i v rámci zoskupenia regiónov, pričom je zásadný rozpor medzi konvergenciou na národnej úrovni a divergenciou na regionálnej úrovni. Aj to je dôvodom existencie viacerých vymedzení pojmu regionálnych disparít. Príspevok v kontexte skúmania rôznych pohľadov na regionálne rozdiely i absorpčnú schopnosť skúma základné faktory vplývajúce na vývoj regionálnych disparít a absorpčnú schopnosť regiónov. Je zrejmé, že závislosť medzi regionálnymi disparitami vo väzbe na absorpčnú schopnosť regiónu existuje. Prejavuje sa

v jednoduchom zovšeobecnení, v ktorom existujúce regionálne rozdiely vyžadujú potrebu riešenia a rastúci tlak na zvýšenie absorpčnej kapacity regiónu a naopak, nízka absorpcia pomoci zo strany problémových regiónov¹ môže regionálne disparity ešte zvýrazniť.

2. Vymedzenie regionálnych disparít podľa vybraných štúdií i programových dokumentov v SR

Rozdiely resp. disparity medzi regiónmi sú spôsobené rôznorodosťou faktorov, ktoré ovplyvňujú regionálny rozvoj. V nasledujúcom texte sa pokúsime priblížiť niekoľko náhľadov na problematiku regionálnych disparít. Vo všeobecnosti sa podľa výskumu Pavla Korca² za hlavné príčiny podmieňujúce diferenciálny regionálny rozvoj považujú nasledujúce faktory:^[4]

- primárny (prírodný) potenciál krajiny (regiónu),
- územno-správne členenie krajiny,
- sídelná hierarchia,
- polohová atraktivita,
- demografická štruktúra a jej osobitosti,
- „veľká“ dopravná infraštruktúra, dopravná dostupnosť
- historické hľadisko,
- nevýhodná ekonomická špecializácia regiónov a
- depresia/depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov.

Uvedené faktory je potrebné doplniť o tzv. „*inštitucionálne faktory*“, ktoré spočívajú v uplatňovanej regionálnej politike a kvalite ľudského

¹ Pozn. *problémové regióny* – regióny, ktoré sa v dôsledku historického vývoja i mimoekonomických podmienok dostali do stavu vyžadujúceho osobitnú pozornosť nadnárodných, štátnych alebo regionálnych orgánov. Z hľadiska základných príčin a charakteristík problémov je možné ich rozdeliť na: zaostávajúce regióny, štrukturálne slabé a prekrvené regióny.

² Pozn. cit. z príspevku^[1] autora doc. RNDr. Pavla Korca, CSc., ktorý pôsobí v súčasnosti na Katedre humánnej geografie PriF UK v Bratislave

potenciálu.³ K inštitucionálnym faktorom zaradujeme inštitúcie nielen v podobe existujúcich organizácií, ale významným faktorom sú zvyklosti a hodnoty skupiny, praktiky správania sa, ktoré sa postupne zaužívali, inštitucionalizovali.

Faktor priestoru pri skúmaní regionálnych disparít sa objavuje aj v štúdií OECD z roku 2002, v ktorej sú regionálne disparity vyjadrením miery rozdielnosti, akým sa skúmaný ekonomický jav prejavuje v rámci regiónov určitej krajiny, jej priestoru.

Výskumom regionálnych rozdielov na Slovensku sa zaoberá aj Podnikateľská aliancia Slovenska, ktorá sleduje regionálne disparity *prostredníctvom indexu regionálneho podnikateľského prostredia*.⁴ Základ pre zostavenie indexu tvoria štatistické výstupy ankety o podnikateľských podmienkach v regiónoch.⁵

Pri vymedzení pojmu regionálne disparity je nevyhnutné aj hľadisko programovej štruktúry dokumentov v súvislosti s implementáciou regionálnej politiky Európskej únie. Národný strategický referenčný rámec (základný programovací dokument, podľa ktorého sa bude postupovať pri rozdeľovaní štrukturálnych fondov v rokoch 2007 – 2013 v SR) vymedzuje regionálne disparity rozvoja ako hlavné prekážky, bariéry, ktoré je nutné prekonať, aby bol dosiahnutý cieľ stratégie. Medzi kľúčové regionálne disparity zahrnuté v Národnom strategickom referenčnom rámci patria:^[3]

1. nízka konkurencieschopnosť materiálnej výroby a služieb
2. nedostatočná kvalita ľudských zdrojov
3. nedostatočná kvalita a dostupnosť verejnej infraštruktúry

V nadväznosti na kľúčové disparity sú v Národnom strategickom referenčnom rámci určené aj hlavné faktory rozvoja:^[3]

1. technológie a procesy zabezpečujúce lepšie využitie produkčného potenciálu, jeho rozvoj a zvyšovanie inovačnej kapacity regiónov

2. rozvoj ľudského potenciálu a efektívne využitie pracovných síl
3. infraštruktúra, zabezpečujúca zlepšenie dostupnosti regiónov a kvality životného prostredia a verejných služieb

Na základe uvedeného prehľadu možno pomenovať základné faktory, ktoré vplývajú na veľkosť regionálnych disparít, a to:

- rozvojový potenciál priamo v regióne (*lokalizácia pólů rozvoja a faktorů rozvoja*)
- historická a geografická dimenzia regionálnych politík (*charakter hospodárskych reforiem, hospodársky charakter regiónov, transformácia, stupeň urbanizácie, geomorfologické podmienky*)
- kvalitná dopravná, environmentálna a sociálna infraštruktúra.

3. Regionálne rozdiely a podporná politika v kontexte teórií regionálneho rozvoja

Riešenie problematiky regionálnych rozdielov vyžaduje aplikáciu podporných politík. Je zaujímavé na vybraných teóriách regionálneho rozvoja sledovať potrebu zásahov verejných politík. Možno konštatovať, že názory na počet vývojových etáp teórií regionálneho rozvoja sú nejednotné. Vo vzťahu k regionálnym disparitám sa však vyprofilovali dva hlavné smery, ktoré reprezentujú tzv. konvergenčné a divergenčné prístupy podľa toho, či dochádza k polarizácii ekonomických aktivít resp. či je potrebné v trhovom prostredí zasahovať zo strany verejnej politiky. Využívajúc poznatky z prác J. Blažeka a D. Uhlířa vymenujeme aspoň základné prístupy v teóriách regionálneho rozvoja:⁶

- *prístup konvergenčný* reprezentovaný *neoklasickým smerom* v teóriách regionálneho rozvoja je založený na vyrovnávacích tendenciách v rozvoji regiónu z dlhodobého hľadiska. Základom sú lokalizačné teórie, ktorých cieľom je „identifikácia faktorov ovplyvňujúcich lokalizáciu ekonomických aktivít a vysvetlenie priestorového rozmiestnenia ekonomiky“.^[1] Regionálne rozdiely sú pri tomto prístupe chápané ako prirodzený stav, ktorý je daný odlišnými podmienkami a regionálnymi osobitosťami regiónov – lokalizačnými faktormi. Medzi hlavné lokalizačné faktory zaradujeme kvalifikáciu pracovnej sily, cenu pracovnej sily, množstvo a cenu pozemkov, kvalitu infraštruktúry, blízkosť vedecko-výskumnej základne, kvalitu životného prostredia,

³ Ľudský potenciál ako základný potenciál pre elimináciu regionálnych rozdielov dominuje v prácach Cannona, Ashauera či Munnella

⁴ PAS týmto reagovala na výsledky správy Svetového ekonomického fóra o globálnej konkurencieschopnosti, v ktorej slovenskí podnikatelia označili regionálne rozdiely v podmienkach na podnikanie ako jeden z najväčších problémov a Slovensko v tejto oblasti spomedzi 104 krajín skončilo až na 96. mieste.

⁵ Pri konštruovaní indexu sú zohľadnené štyri skupiny indikátorov – ekonomická aktivita, infraštruktúra, ľudské zdroje a verejná správa. Najvyšší index dosahuje s výrazným náskokom Bratislavský kraj pred krajom Trnavským. Prešovský kraj má najnižší index.

⁶ Zdroj: štúdia J. Blažeka a D. Uhlířa^[1]

dopravné spojenie, priemyselná tradícia apod. Rozdiely medzi regiónmi upriamujú pozornosť na komparatívne výhody, ktoré sú spojené s možnosťou špecializácie (teórie exportnej bázy), decentralizácie, väčšej miery demokracie pri riešení problémov v regiónoch. Geografická a sociálna mobilita, ktorú tieto disparity zapríčiňujú je rovnako prirodzeným a pozitívnym javom. Na zabezpečenie miery dlhodobého rastu ekonomiky nie sú zásahy verejnej politiky potrebné.

- prístup konvergenčný reprezentovaný endogénnymi rastovými modelmi v teóriách regionálneho rozvoja považuje za najdôležitejšie faktory ovplyvňujúce existenciu regionálnych disparít ľudský kapitál, technologické zmeny a poznatky. Poznatky „knowledge spillovers“ známe ako medziregionálny prelievací efekt tvoria základ týchto rastových modelov. Prostriedkom získavania týchto poznatkov je medziregionálny obchod a medziregionálne investície stimulujúce endogénny rast v regióne. Vládne zásahy v rámci endogénnych rastových modelov sú dôležité, prinajmenšom v oblasti budovania potrebnej technickej a sociálnej infraštruktúry.

- prístup divergenčný reprezentovaný teóriou jadro - periféria chápe ekonomický rast v regióne síce ako nerovnovážny proces, ale rozhodujúci pre naštartovanie rastových procesov. Ide o vzťah medzi dvoma typmi regiónov, ktoré tvoria systém. Jadrom sú tie časti systému, ktoré určujú rozvojovú cestu systému a tým aj rozvoj závislých častí priestoru označených ako periféria.⁷ Ďalšími autormi teórie, ktorá považuje nerovnomerný vývoj regiónov za samozrejmy je Perroux a Boudeville a ich teória pólov. Rozlišujú tzv. hnacie a hnané odvetvie. Vývoj teórie pólov vyústil do teórie rastových centier. Za hlavný mechanizmus je považovaná spolupráca firiem hnacieho odvetvia v regióne, ktorá vedie k inováciám a tým k akcelerácii rastu. Zásahy verejnej politiky v rámci týchto prístupov preferujú podporu rastu týchto hospodárskych centier a tým rast národnej ekonomiky ako celku, sledujú teda národohospodárske ciele.⁸

- prístup divergenčný reprezentovaný keynesiánskym smerom v teóriách regionálneho rozvoja zdôrazňuje sociálne dôsledky a nestabilitu, ktorú môžu vyvolať

regionálne nerovnosti. Úloha štátu, jeho zásahov je nevyhnutným predpokladom znižovania a postupnej eliminácie regionálnych rozdielov.⁹ Myrdal sa v teórii kumulovaných príčin pri vysvetľovaní rozdielov medzi regiónmi opiera o príčinné kumulatívne väzby a tvrdí, že pôsobenie trhových síl, pohyb kapitálu a pracovných síl nevedie k rovnováhe, ale k zvyšovaniu rozdielov. Aplikácia tohto prístupu na regionálny rozvoj potom znamená, že ak sa jeden región vyvíja rýchlejšie a rozdiel medzi týmito regiónmi bude narastať.¹⁰ K divergenčnému prístupu možno priradiť aj tzv. štrukturalistický smer (napr. neomarxistické teórie regionálneho rozvoja), ktorý riešenie regionálnych problémov pripisuje iba národnej a nadnárodnej úrovni. Podľa ďalších neomarxistických teórií – teórií územných delieb práce a diskusie o lokalitách sa tento tvrdý štrukturalistický prístup zmierňuje a zdôrazňuje sa vplyv jednotlivcov na zmenu štruktúr a vyriešenie problému. Diskusia o lokalitách analyzuje aj tzv. vnútroregionálne rozdiely, ktoré možno pozorovať medzi lokalitami s podobnými štruktúrnymi podmienkami a pripisuje ich aktivitám subjektov ako samospráva, firmy a domácnosti. Podpornú verejnú politiku zdôrazňujú aj tzv. inštitucionálne teórie a súčasné prístupy pri riešení regionálnych problémov, ktoré podporujú malé a stredné podnikanie, šírenie technických inovácií na báze decentralizácie a podpory lokálnej iniciatívy.

Predchádzajúce zhrnutie základných konvergenčných a divergenčných prístupov v teóriách regionálneho rozvoja naznačuje, že podporná politika štátu, resp. akákoľvek verejná politika má vo vybraných teoretických prístupoch rôznu mieru dôležitosti z hľadiska dlhodobej udržateľnosti rastu ekonomiky.

4. Absorpčná schopnosť regiónov SR

Pod pojmom absorpčná schopnosť regiónu sa obvykle chápe schopnosť krajiny plánovať a zároveň realizovať podpornú pomoc. Vzťahujúc na podmienky slovenských regiónov ide o schopnosť

⁹ Tento prístup tvoril základ pre vývin hlavnej redistribučnej stratégie regionálnej politiky Európskej únie

¹⁰ O tendencii k divergencii vypovedá napr. aj ukazovateľ miera využitia rastového potenciálu regiónov (*rozdiel potenciálneho a skutočného regionálneho produktu vo vzťahu k potenciálnemu regionálnemu produktu*). Čím je hodnota ukazovateľa vyššia, tým menej určitý región využíva svoj rastový potenciál. Prepočty na základe údajov z roku 2004 naznačujú najväčšie rezervy vo využívaní rastového potenciálu v regióne Východného Slovenska. [3]

⁷ Pozn. prudký rozvoj rastových centier (hlavne priemyselných centier a hlavného mesta) stojí v protiklade s pomalším rozvojom ostatných častí krajiny, čím dochádza k prehľbovaniu regionálnych disparít

⁸ Podľa Benča V. a Brzicu D. neskôr vznik regionálnych disparít núti verejnú politiku upriamiť pozornosť na chudobné regióny.

Slovenskej republiky finančne zabezpečiť nevyhnutné prostriedky na spolufinancovanie podporných projektov. Základom analýz absorpčnej schopnosti sú údaje o vynaložených prostriedkoch zo štátneho rozpočtu a z iných verejných zdrojov (zdroje miest a obcí, súkromné zdroje).

Faktory úspešnej absorpčnej schopnosti:

- príprava kvalitných projektov, **úspešnosť podávania projektov**, na ktoré je podporná pomoc zameraná

- **správne “nastavené” programové dokumenty**, ktoré vymedzujú finančné dotácie pre jednotlivé typy projektov,

- **schopnosť administrácie projektov** na úrovni programovej (administrácia projektov zo strany ministerstiev a krajov),

- problematika **spolufinancovania** v predkladaných projektoch,

- **informovanosť** verejnosti, potenciálnych žiadateľov.

Tab.: Počet prijatých a schválených žiadostí o nenávratný finančný príspevok

VÚC	Prijaté žiadosti o NFP		Schválené žiadosti o NFP	
	Celkové oprávnené výdavky	Počet projektov	Celkové oprávnené výdavky	Počet projektov
Bratislavský	10 454 228 578 Sk	1072	3 949 243 736 Sk	420
Banskobystrický	32 150 615 395 Sk	1555	16 124 731 319 Sk	626
Žilinský	22 203 173 118 Sk	1164	7 395 827 202 Sk	458
Košický	20 020 180 727 Sk	1385	8 177 244 942 Sk	628
Prešovský	26 567 673 230 Sk	1721	12 049 160 100 Sk	710
Nitriansky	25 565 015 700 Sk	1719	11 001 577 375 Sk	771
Trenčiansky	13 858 358 158 Sk	924	5 094 678 683 Sk	380
Trnavský	22 791 554 834 Sk	1135	8 174 646 535 Sk	525
Celkom	173 611 000 000 Sk	10675	71 967 109 891 Sk	4518

Zdroj: Stav implementácie štrukturálnych fondov k 16.7.2006

Z uvedeného prehľadu, ktorý zachytáva počty projektov a celkové oprávnené výdavky prijatých a schválených žiadostí o nenávratný finančný príspevok zo štrukturálnych fondov je zrejmé, že existujú rozdiely v predkladaní projektov zo strany jednotlivých krajov. V absolútnom objeme je najväčší rozdiel v budúcom čerpaní príspevkov medzi Banskobystrickým a Trenčianskym krajom¹¹. Úspešnosť podávania projektov vyjadrená v pomere schválených a prijatých žiadostí o nenávratný finančný príspevok je najvyššia v Trnavskom a Košickom kraji, najnižšia v Žilinskom kraji. Možno konštatovať, že žiadúcim stavom v oblasti implementácie štrukturálnych fondov by bol stav, kedy by regióny vykazujúce dlhodobý nepriaznivý vývoj v ekonomickej i sociálnej oblasti mali vyššiu schopnosť predkladať projekty, teda vyššiu absorpčnú kapacitu z fondov EÚ vyjadrenú v absolútnom objeme finančných príspevkov. Mieru regionálnych disparít vyjadrenú porovnaním ekonomickej výkonnosti úrovne NUTS 2 k priemeru EÚ a vyjadrenú prostredníctvom HDP/1 obyv. v parite kúpnej sily na úrovni NUTS 3 poskytujú nasledujúce tabuľkové prehľady.¹²

Regióny SR na NUTS 2	1999	2000	2001	2002	2003
EÚ (25)	100	100	100	100	100
EÚ (15)	110	109,8	109,6	109,4	109,4
Slovensko	47,2	47,9	48,8	51,3	52,2

¹¹ Pozn. Bratislavský kraj neberúc do úvahy

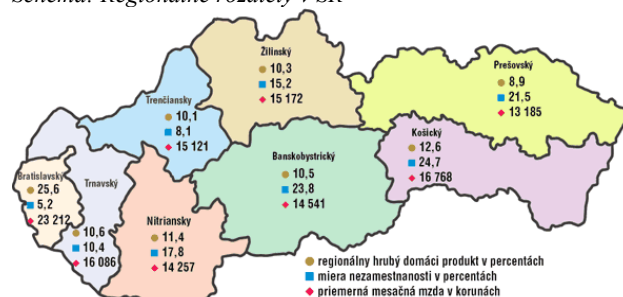
¹² Zdroj: Eurostat, ŠÚ SR, Regionálne porovnania 2005

Bratislavský kraj	102,8	105,4	111,3	119,7	115,9
Západné Slovensko	44,6	45,3	44,7	46,2	48,8
Stredné Slovensko	38,7	39,2	40,3	42,5	43,2
Východné Slovensko	35,6	35,6	37,2	38,7	38,8

Regióny SR NUTS 3	2003*		
	v PKS	% EU15	% EU25
Bratislavský kraj	25 664	109,4	119,7
Trnavský kraj	11 628	49,6	54,2
Trenčiansky kraj	10 118	43,1	47,2
Nitriansky kraj	9657	41,2	45,0
Žilinský kraj	8915	38,0	41,6
Banskobystrický kraj	9554	40,7	44,5
Prešovský kraj	6753	28,8	31,5
Košický kraj	9913	42,2	46,2
SR spolu	11 195	47,7	52,2
EÚ-15	23 463	100,0	91,4
EÚ-25	21 447	109,4	100,0

Schématické znázornenie vybraných ukazovateľov – regionálny HDP, miera nezamestnanosti a priemerná mesačná mzda ponúka nasledovná mapa:

Schéma: Regionálne rozdiely v SR

Zdroj: Hospodárske noviny

Výstupy z ITMS za obdobie do júla 2006 naznačujú rozdiely v predkladaní projektov i v sume schválených nenávratných príspevkov na úrovni NUTS 3. Ak vezmeme do úvahy úroveň NUTS 2 klasifikácie, paradoxne má z celkového objemu schválených žiadostí najnižší objem pridelených finančných prostriedkov región Východné Slovensko (Prešovský a Košický samosprávny kraj). Vládna politika zameraná na vytvorenie rovnakej pozície krajov pri čerpaní prostriedkov by teoreticky mohla viesť aj k stavu, kedy by súhrnné ekonomické a sociálne ukazovatele nenaznačovali trend poklesu regionálnych rozdielov.

5. Záver

Problémom Slovenska je nižšia životná úroveň v porovnaní s EÚ vo všeobecnosti. Tá má za následok potrebu nevyhnutného oživenia ekonomicky slabších regiónov Slovenska prostredníctvom politík, ktoré by mali vytvárať podmienky pre vnútorné podmienený ekonomický rast zaostávajúceho regiónu. To znamená, že v súvislosti s absorpčnou kapacitou regiónov je dôležité, aby sa jednotlivé kraje zamerali na problémové oblasti, ktoré je nevyhnutné riešiť, resp. oblasti podpory a s využitím podpory z fondov EÚ docielili rozvoj smerujúci k vyrovnávaniu regionálnych disparít.

Významným faktorom dosiahnutia zmiernenia regionálnych rozdielov cez rast absorpčnej schopnosti regiónov môžu byť *inovatívne stratégie regiónov*, ktoré sú súčasťou základných rozvojových dokumentov a slúžia ako platforma na prípravu a realizáciu regionálnych inovačných projektov kofinancovaných zo štrukturálnych fondov.¹³ Ďalším dôležitým faktorom sú spoľahlivé informácie o sociálno-ekonomickom regionálnom rozvoji pre tvorbu a monitorovanie regionálneho rozvoja, prehľadná regionálna štatistika a v neposlednom rade budovanie verejno-súkromných partnerstiev a sietí socio-ekonomických partnerov, ktoré zahŕňa horizontálne a vertikálne prepojenie politík a budovanie siete partnerstiev (univerzity, kultúrne ustanovizne, regionálna a miestna samospráva, tretí sektor, stavovské a profesné organizácie, tretí sektor) s cieľom vybudovať decentralizovaný model riadenia regionálneho rozvoja založený na princípoch

participácie a partnerstva v procese tvorby i implementácie projektov a programov.

Použitá literatúra:

- [1] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Praha: Korelinum, 2002, 211s. ISBN 80-246-0384-5.
- [2] IVANIČKOVÁ, A. Regionalizácia a priestorová organizácia regionálneho rozvoja. Bratislava: Ekonóm, 1998, 256 s. ISBN 80-225-0937-X.
- [3] MVRR SR: Národný strategický referenčný rámec Slovenskej republiky 2007 – 2013. Bratislava, MVRR SR: 2006. MVRR-2006-7276/9623-1.
- [4] KOREC, P.: Problémy, výzvy a príležitosti rozvoja regiónov Slovenska po roku 1998, príspevok v rámci projektu S3, Košice 2005.
- [5] HAMALOVÁ, M, kolektív.: Priestorová ekonomika, Vydavateľstvo Ekonóm, Bratislava 1996, ISBN 80-225-0750-4.
- [6] MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ K.: Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja, Dostupné na internetovej adrese: <http://www.fhvp.unipo.sk/~matlovicova/Region%C3%A1lne%20disparity.pdf>
- [7] FALŤAN L. PAŠIAK J.: Regionálny rozvoj Slovenska východiská a súčasný stav, SAV, Bratislava 2004.
- [8] TVRDOŇ J. a kol. Regionálne disparity a ich obmedzovanie v období integrácie SR do EÚ. Monografia Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava, 2002.
- [9] SLOBODA D.: Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, indikátory, metódy. Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika, Bratislava 2006. Štúdia dostupná na internetovej stránke: http://www.konzervativizmus.sk/upload/pdf/Slovensko_a_regionalne_rozdiely.pdf
- [10] ITMS: Stav implementácie štrukturálnych fondov podľa krajov, stav k 16.7.2006

Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/124/04 "Problémy SR pri dosiahnutí plnej absorpčnej schopnosti čerpania zdrojov z fondov EÚ a ich riešenie."

¹³ Podporou projektov regionálnych inovačných stratégií Európska komisia demonštruje záujem o rozvoj regiónov na báze inovácií, ktoré umožnia vyššiu konkurenčnú schopnosť nielen regiónu ako celku, ale najmä vyššiu konkurenciu malých a stredných podnikov.